

УДК 347.991:347.962.2(477)

Марина Деменчук,

аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО СКЛАДУ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Стаття присвячена дослідженню правових та організаційних засад проведення конкурсу на посаду судді Верховного Суду в Україні, аналізу деяких як позитивних, так і негативних його аспектів. Автором висловлені зауваження та пропозиції щодо покращення процедури проведення конкурсу.

Ключові слова: Верховний Суд, конкурс, судоустрій, кандидат на посаду судді.

Постановка проблеми. Одним з елементів судової реформи є утворення в Україні нового Верховного Суду. Перехідними положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. встановлено, що цей судовий орган розпочне свою роботу за умови призначення щонайменше шістдесяті п'яти суддів Верховного Суду за результатами конкурсу, проведеного відповідно до Закону, а сам орган мав бути утворений протягом шести місяців із дня набрання чинності Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (тобто до кінця березня 2017 р.). Але, з огляду на реальну ситуацію, Верховний Суд, очевидно, почне роботу приблизно лише у кінці травня.

Згідно з цим законом, до складу Верховного Суду входять судді у кількості не більше двохсот, а його структура складається з Великої Палати Верховного Суду (судді до якої обираються з числа суддів касаційних судів), Касаційного адміністративного суду, Касаційного господарського суду, Касаційного кримінального суду та Касаційного цивільного суду.

Окрім Закону України «Про судоустрій і статус суддів», до нормативної бази формування Верховного Суду належать «Умови проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів касаційних судів у складі Верховного Суду» та «Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді», затверджені рішеннями Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (надалі – ВККС) від 07.11.2016 р.

Серед вчених та юристів, що досліджували питання формування складу суддівського корпусу Верховного Суду, можна виділити С.О. Алексєєва, С.В. Ківалова, Я.М. Романюка, В.В. Сердюка, С.О. Щотка та ін.

Метою статті є дослідження організаційних та правових аспектів формування складу суддів Верховного Суду в Україні, оцінка як позитивних, так і негативних сторін проведеного конкурсу.

Виклад основного матеріалу. 07.11.2016 р. ВККС оголосила конкурс на 120 вакантних посад у Верховному Суді (відповідно, по 30 осіб до кожного з касаційних судів).

Особа, яка виявила бажання узяти участь у конкурсі на посаду судді Верховного Суду, мала пройти процедуру повідомлення ВККС. Надати таке повідомлення було необхідно з 09.11.2016 р. до 25.11.2016 р. шляхом заповнення відповідної форми на офіційному сайті ВККС. Далі кандидат мав особисто подати у визначений час певний передбачений перелік документів, а саме:

- письмову заяву на участь у проведенні кваліфікаційного оцінювання;
- копію паспорта громадянина України;
- анкету кандидата на посаду судді;
- мотиваційний лист, в якому викладалися передумови, які спонукали до участі кандидата у конкурсі, мета, яку кандидат на посаду судді прагне досягти під час перебування на відповідній посаді, наявність необхідної кваліфікації для відповідної посади, роль суддівської винагороди у волевиявленні стати суддею відповідного суду, інші мотиви бути суддею;
- декларацію родинних зв'язків кандидата на посаду судді – для кандидатів, які не є суддями, або декларацію родинних зв'язків судді – для кандидатів, які є суддями;
- декларацію доброчесності судді;
- копію диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, чи копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності такого ступеня чи звання);
- копію трудової книжки, послужного списку;
- довідку медичної установи про стан здоров'я кандидата з висновком щодо його придатності до роботи на посаді, пов'язаній із виконанням функцій держави;
- згоду на проведення щодо нього спеціальної перевірки;
- копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);
- заяву про проведення перевірки, визначеної Законом України «Про очищення влади» [1, п. 6].

Загалом було зареєстровано 1 436 претендентів, але документи надали лише 846 з них. Після вивчення отриманих документів членами

ВККС 653 кандидати були допущені до спец-перевірки та конкурсу [2].

Перший етап конкурсу, а саме складання анонімного тестування, відбувся 16.02.2017 р. До нього за результатами спеціальної перевірки було допущено 625 кандидатів. Під час іспиту дозволялося користуватися екзаменаційними матеріалами, ручкою із чорнилом синього або чорного кольорів та частими аркушами паперу для власних записів. Загальна кількість тестових завдань – 120, кожне з яких мало чотири варіанти відповідей. До Касаційного адміністративного суду, Касаційного господарського суду, Касаційного цивільного суду мінімальна кількість балів складала 60, а до Касаційного кримінального суду – 54 бали [3]. Максимально можлива кількість балів за тестування – 90 [4]. Анонімне письмове тестування могло тривати до 240 хвилин.

До наступного етапу, а саме – практичного завдання, що відбувся 21.02.2017 р., були допущена 521 особа. Під час виконання практичного завдання кандидати протягом п'яти годин мали написати мотивувальну та резолютивну частину судового рішення на підставі матеріалів моделі судової справи.

Під час цього етапу конкурсу кандидати мали право користуватися лише виданими Комісією зошитом із практичним завданням, зошитом для виконання практичного завдання, чистими листами паперу для власних нотаток та ручкою, а також текстами нормативно-правових актів, постановами пленумів судів з забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ, інформаційними листами судів, але лише на друкованих паперових носіях.

Проект судового рішення кандидати мали писати від руки. Як відзначає Голова ВККС С. Козьяков, цей момент є важливим у разі виникнення необхідності за почерком перевірити достовірність роботи, дату написання та особу виконавця [5].

Максимальна кількість балів, яку можна було набрати під час написання практичного завдання – 120 балів.

28.03.2017 р. ВККС визначила мінімально допустимий бал виконання практичного завдання, а саме: для Касаційного адміністративного суду – 67 балів; до Касаційного господарського суду – 70 балів; до Касаційного кримінального суду та Касаційного цивільного суду – по 65 балів [3].

Перший та другий етапи проходили у Києві.

Кандидати, які успішно виконали це завдання, були допущені до наступних етапів конкурсів, а саме дослідження досьє кандидатів, тестування особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей, співбесіди.

Заступник керівника проекту USAID «Справедливе правосуддя» Н. Петрова позитивно оцінює необхідність проходження психологічного тестування. На думку експерта, під час цього процесу будуть визначатися мотивація, цінності кандидатів на посаду судді, їх здатність протистояти впливу та стресу [6].

За результатами письмового анонімного тестування та виконання практичного завдан-

ня, 382 кандидати пройшли до наступних етапів конкурсу на посади суддів Верховного Суду. Цікавим є те, що серед кандидатів 73% – це судді, 10% – адвокати, 10% – науковці, а 7% мають сукупний стаж [7] (106 кандидатів наук та 19 докторів наук), коли як на початку конкурсу, науковці та адвокати склали приблизно 50% від загальної кількості кандидатів.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України вже визначила графік та порядок проведення тестування особистих морально-психологічних якостей і загальних здібностей.

Призначення суддів на посаду до Верховного Суду на підставі конкурсу відбувається в Україні вперше, але після проведення перших двох етапів можна сказати, що загалом ідея була реалізована вдало.

До переваг можна віднести прозорість конкурсу та наближення громадськості до судової системи. За процесом виконання анонімного тестування та практичного завдання усі бажачі мали можливість слідкувати в мережі Інтернет на Youtube-каналі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Зали, в яких кандидати виконували завдання, були оснащені камерами спостереження. Також на іспитах були присутні моніторингова група, спостерігачі з міжнародних проєктів та представники Громадської ради доброчесності.

Як відзначає доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», к. ю. н., доцент О. Свида, який брав участь у конкурсі, процедура його проведення з моменту подання документів до безпосереднього виконання завдання була добре продуманою та злагодженою.

До її недоліків можна віднести:

1. Стилість строків подання документів [2]. Недостатність часу, перш за все, відчували адвокати, які виявили бажання взяти участь у конкурсі. Адже вони мали надати по одному судовому рішенню по справах, в яких вони брали участь, за кожний із десяти років роботи.

2. Недостатність часу відведеного для виконання практичного завдання (5 годин). Як зауважує доцент О. Свида, фабула моделі судової справи за обсягом складала близько 68 аркушів, а лише для її дослідження необхідно було близько 1,5–2 год. Також у разі допущення у бланку відповіді анонімного тестування помилки технічного характеру її неможливо було виправити.

3. Наявність певної переваги у деяких кандидатів порівняно з іншими учасниками конкурсу (за інформацією ЗМІ). Наприклад, власні справи під час виконання практичного завдання отримали голова Верховного Суду України Я. Романюк, суддя Верховного Суду України та голова Ради суддів В. Сімоненко, а також суддя Верховного Суду України Л. Охрімчук [8].

Голова Верховного Суду України Я. Романюк підтвердив інформацію, що як практичне завдання він отримав судові рішення, яке він виніс у червні 2016 р. Проте він звернувся увагу, що вже не пам'ятає обставин цієї справи, та не доповідав по цьому провадженню. Також

Я. Романюк зауважує, що на питання щодо такої ситуації мають відповідати, перш за все, розробники практичних завдань для конкурсу, а не судді. Громадська рада доброчесності зазначає, що така ситуація не свідчить про те, що конкурс загалом є нечесним, але він підриває довіру до результатів конкурсу стосовно окремих кандидатів [9].

Член ВККС А. Козлов підтримує вищевказану точку зору, проте відзначає, що в разі, коли що конкурсант отримує під час іспиту справу, яку він вже колись вів, вірогідність того, що він пригадає її, а особливо у стані хвилювання, дуже мала [10].

4. Необхідність написання значного за обсягом тексту від руки, що могло бути незвичним для більшості суддів.

Спірним, на нашу думку, є положення щодо розширення кола осіб, які можуть претендувати на посаду судді у Верховному Суді. Так, адвокати й науковці, які мали десятирічний стаж представництва інтересів в суді та, відповідно, аналогічний стаж наукової або науково-педагогічної діяльності, отримали можливість стати суддями Верховного суду без досвіду роботи суддею [2].

Серед пропозицій, які можна запровадити, відзначимо можливість забезпечення учасників конкурсу електронною технікою для друку мотивувальної та резолютивної частин судового рішення, закріплення можливості виправлення технічних помилок та забезпечення учасників конкурсу нормативно-правовою базою задля усунення необхідності самостійного роздрукування значної кількості матеріалів.

Висновки

Незважаючи на спливання встановленого терміну для створення Верховного Суду, формування його суддівського складу завершене не повністю. На нашу думку, встановлений шестимісячний строк був заздалегідь замалим для створення судового органу такого рівня, адже передбачає наявність не лише нормативного базису, тобто закону, що проголошує створення Верховного Суду, а й кропітку роботу фахівців з розроблення справедливої, об'єктивної та неупередженої процедури конкурсу, яка б унеможливила надання переваг тим або іншим кандидатам. Як вже було відзначено, обрання

кандидатами посади суддів Верховного Суду на підставі конкурсу, відбувається вперше. Позитивним є те, що ідею його проведення підтримали міжнародні організації, наприклад, USAID, з якою Україна налагодила плідну співпрацю. Незважаючи на певні недоліки у процедурі конкурсу, що були раніше відзначені у статті, його запровадження є прогресивною ідеєю, спрямованою на підвищення довіри населення до судової влади, очищення суддівського корпусу, що повністю відповідає європейському вектору розвитку, обраному нашою державою.

Список використаних джерел:

1. Умови проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів касаційних судів у складі Верховного Суду: затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 07.11.2016 р. № 145/зп-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/i3e8rf>
2. Константинов О. Приміряючи мантию: як іде процес створення нового Верховного суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/Fs3YdY>
3. Мінімально допустимий бал за тестування під час конкурсу до Верховного Суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/FSkr32>
4. Після першого тесту кількість кандидатів до Верховного Суду зменшилась з 625 до 524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/x57Rwj>
5. 520 кандидатів на посади суддів Верховного Суду виконали практичне завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/F4DSzV>
6. Березовський Е. Двойной фильтр добросовестности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/Kc3nMX>.
7. 382 кандидати до Верховного Суду допущено до співбесіди за результатами іспиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/PLflzw>.
8. На конкурсі до Верховного суду виявили факти шахрайства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/02/23/7136232/>
9. Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/jriYoi>.
10. ВККС: Завдання на конкурсі до Верховного Суду нікому не дають переваг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/MklwRq>.

Статья посвящена изучению правовых и организационных основ проведения конкурса на должность судьи Верховного Суда в Украине, анализу некоторых его как положительных, так и отрицательных аспектов. Высказаны замечания и предложения по усовершенствованию процедуры проведения конкурса.

Ключевые слова: Верховный Суд, конкурс, судоустройство, кандидат на должность судьи.

This article deals with legal and organizational aspects of a competition for the position of a judge of the Supreme Court in Ukraine. The author analyzed its positive and negative sides. Comments and suggestions on improving procedure of the competition were made.

Key words: Supreme Court, court system, candidate, competition.